

ЧАРЛЗ ДИКЕНС

КОЛЕДНА ПЕСЕН

ИЛЮСТРАЦИИ ОТ
ЛИСА ДЪСАТУ

ciela

ПРЕДГОВОР

Едва ли има много повести, по-прочути от Дикенсовата „Коледна песен“. А по броя на екранизациите си тя вероятно отстъпва единствено на „Клетниците“ от Юго и „Дракула“ от Стокър. Още с излизането си преди сто и осемдесет години „Коледна песен“ става неразривна част от общата ни култура. Например чичото на анимационния герой Патока Доналд неслучайно се казва именно Скрудж и колкото и богато въображение да имаме, не бихме могли да си представим, че родството му с главния герой на повестта е съвпадение. Казано иначе, настоящата книга ни представя история, която и децата, и възрастните трябва да познават не по-зле от народните приказки, Библията, „Хиляда и една нощ“ и още шепа други безсмъртни и незаобиколими разкази. Литературата рядко надживява времето си без причина и в това отношение „Коледна песен“ не прави изключение. В следващите страници читателят ще открие важни етични проблеми, самота, алчност, размишления за обществото, съмнение и вяра, и много блясък в очите. Преди издателството да ме помоли да направя нов превод на книгата, я бях чел няколко пъти и бях гледал част от екранизациите, сред които и тази с Джим Кери от 2009 година. Бях се смял от сърце на забавната пародия с Роуън Аткинсън от края на 80-те, а също и на куклената версия на Браян Хенсън от 1992 година, която мнозина все още считат за най-добрата. Но никога, дори и за секунда, не ми е минавало през ум да я превода. Затова, когато получих предложението от издателството, трябваше да го обмисля. Все пак говорим за монументален текст, написан на език, който в наши дни би звучал овехтяло и старовремски, ако се придържахме плътно към оригинала. Всички знаем, че действието в книгите на Дикенс е неразривно свързано със собственото му съвремие и сре-

да. В конкретния случай то се развива в Лондон, Англия, през 40-те години на деветнайсети век, и по тази причина в повестта става дума за тогавашните социални условия и градска управа, а също и за някои хора и явления, които отдавна са потънали в забвение и съвременният читател рядко познава. А моят стремеж беше настоящото издание да е достъпно както за малки, така и за големи. Именно затова включих ред допълнителни обяснения за най-малките – нещо, което впрочем намирам единствено за предимство. Така ми четяха и на мен като малък. Стигнахме ли до място, което не бях дорасъл да разбера, родителите ми го обясняваха, аз ставах малко по-умен и после спокойно можехме да продължим нататък. Тъкмо затова смятам, че четенето на глас е едно от най-прекрасните неща, които родителите могат да правят с децата си. За мен беше удоволствие да навляза в езика и вселената на Чарлз Дикенс, който в порив на присъщата си творческа сила е написал забележителната история за едно сърдито и стиснато старче, получило малко храна за размисъл.

Приятно четене.

И весела Коледа – когато това време от годината дойде.

Ерлен Лу

* Допълнение от българския преводач: Моят стремеж беше да разкрия и пред малките, и пред големите читатели реалиите, сред които се развива това повествование, оттам и множеството обяснителни бележки – под линия, на самата страница, когато биха се оказали евентуално ключови за разбиране на фабулата, и в края на книгата – за потапяне в атмосферата, сред която се развива тази история.

ПЪРВИ КУПЛЕТ¹
Призракът на Марли

Да започнем с това, че Марли беше мъртъв. По този въпрос няма никакво съмнение. Свидетелството за погребението му беше подписано от свещеника, писаря, собственика на погребалното бюро и главния опечален – Скрудж, чийто подпис, под каквото и да го положеше, се приемаше безпрекословно на борсата. Така че старият Марли направо си беше не по-малко мъртъв от пирон в порта.

Момент! Изобщо не твърдя, че знам от личен опит кое му е толкова мъртвото на пирона в една порта. Мен ако ме питат, в железарския занаят надали познават нещо по-умряло от пирон, забит в ковчег. Но така или иначе прадедите ни са вградили в това сравнение своята мъдрост и ако почна и аз да се бъркам в нея с моите неблагоприятни ръце, страната ни съвсем ще се затрие. Затова ми разрешете, ако обичате, да повтора най-категорично, че Марли беше не по-малко мъртъв от пирон в порта.²

И Скрудж ли беше убеден, че Марли е умрял? Естествено. Та как иначе? Двамата със Скрудж бяха отколешни съдружници. И Скрудж се явяваше единствен изпълнител на завещанието му, единствен управител на имотите му, единствен негов правопреемник, единствен негов заветник, единствен негов приятел и единственият опечален. Но дори това тъжно събитие не попречи на недотам покрусения Скрудж, който беше прекрасен делови човек, да го отбележи най-тържествено, като склучи една несъмнено изгодна сделка тъкмо в деня на погребението.

Та самото споменаване на погребението на Марли ме връща към първоначалната ми мисъл, а именно, че Марли наистина беше умрял. Това следва да е пределно ясно, ако искаме историята, която се каня да ви разкажа, да стигне до някакъв забележителен завършък. Ако отидем да гледаме „Хамлет“, без да сме убедени още преди началото на пиесата, че баща му вече не е сред живите, надали ще се впечатлим особено, че посред нощ се разхожда, брулен от източен вятър, по крепостните стени на собствения си замък, също както и от появата на всеки друг джентълмен на средна възраст, озовал се неблагоприятно по тъмна доба на ветровито място – в двора на черквата „Сейнт Пол“, да речем – и буквално извадил от равновесие собствения си лабилен син.

Скрудж така и не беше заличил името на стария Марли, та през всичките изменили оттогава години то си стоеше там, върху табелата над входа на кантората им: „Скрудж и Марли“. И фирмата продължаваше да е известна като „Скрудж и Марли“. Някои новаци в търговията се обръщаха към Скрудж с името Скрудж, но понякога и с името Марли, а той се отзоваваше и на двете. Беше му все едно.

Затова пък Скрудж – стиснатият, изстискаващ, скубещ, неизпускащ, непропускащ и алчен дърт грешник Скрудж – държеше яко цялата дейност в ръцете си! Твърд и остър като кремък, от който ни едно огниво не беше успяло да произведе щедра искра; а и потаен, необщителен и саможив като стрида. Царящата в душата му студенина вкаменяваше старческите му черти, смразяваше заострения му нос, сбърчваше бузите и вдървяваше походката му; караше очите му да се зачервяват, тънките му устни – да посинеят, и вледеняваше дрезгавия му глас. Скреж покриваше главата, веждите и острата му брадичка. Тази своя ниска температура той носеше със себе си непрекъснато и навсякъде: мразът витаеше в кантората му и през Горещниците; а по Коледа не я повишаваше дори с един градус.

Външните жеги и студове почти не се отразяваха на Скрудж. Никаква топлина не беше в състояние да го постопли, нито зимата да го вледени. Нямахме вятър, който да се мери с него по злост, нямаше по-непреклонен от него снеговалеж и по-безмилостен от него проливен дъжд. Не се даваше и на най-гадното време. В едно-единствено отношение само отстъпваше той на най-силния дъжд, сняг, градушка и суграшица. Щедростта, с която те редовно се изливаха, при Скрудж се губеше тотално.

Нямаше случай някой да го е спрял на улицата, за да го запита с прелюбезен тон: „Как си, драги ми Скрудж? Кога ще наминеш да ме видиш?“. Просящите избягваха да го молят за дребни подаяния, дечицата никога не го питаха колко е часът, и нито веднъж в живота не му се беше случвало мъж или жена да го запита как да стигне до еди-къде си. И кучетата на слепците комай го познаваха и щом го видеха да се задава, дърпаха стопаните си да се скрият в някой вход или двор, след което започваха да махат с опашка, сякаш казваха: „По-добре да си без очи, отколкото да те споходи зъл, урочасващ поглед, слепи ми господарю!“.

Тругваше ли се обаче Скрудж от всичко това? Напротив, точно това желаше. И особено удоволствие изпитваше да си пробива бавно път през оживените житейски пътища и да отстранява от пътя си всякакво човешко съчувствие.

Именно в едно такова време, и то – от всички възможни дни в годината – точно на Бъдни вечер, старият Скрудж се трудеше в своята търговска кантора. Навън беше студено, мрачно, мразовито, че и мъгливо; чуваше се хрипящото дишане на разминаващите се на тясната улица минувачи, които се удряха с пестници по гърдите и биеха крак по тротоара, за да се стоплят. Градските часовници току-що бяха отмерили едва три, но отсега се беше смрачило – слънцето никакво не се беше показвало от сутринта, – та през прозорците на съседните канцеларии вече се виждаха запалени свещи, наподобяващи размазани червеникави петна на фона на осезаемо кафявия въздух. Мъглата проникваше вътре и през най-тесните пролуки и ключалки, а навън беше толкова гъста, че и сградите на отсрещната страна на твърде тясната уличка се

бяха сдобили със съвсем призрачен вид. Похлупилият ги облак, наситен с дим, така замъгляваше всичко, че човек буквално усещаше как вездесъщата Природа подготвя още по-големи беди.

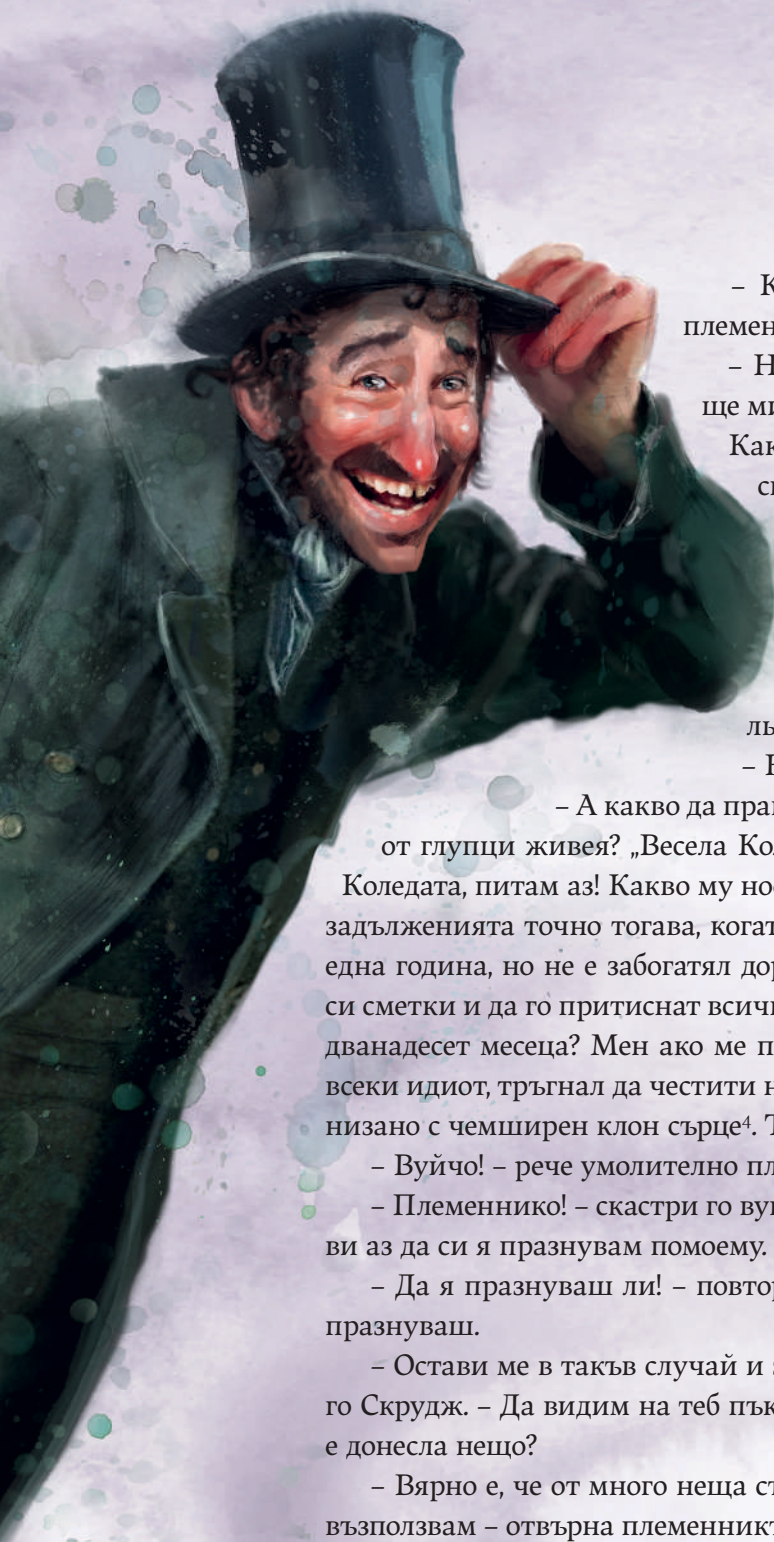
Скрудж държеше отворена вратата на канцеларията си, за да не изпуска изпод око писаря, който преписваше писма в отсрещната мрачна килийка – по-скоро кутийка. В камината на Скрудж гореше много малък огън, но при писаря огънят беше още по-малък и приличаше по-скоро на горяща буца. Да го подсили, беше изключено: кофата с въглищата се намираше в стаята на Скрудж и ако писарят посмееше да влезе там с лопатата, господарят му щеше тутакси да изкаже предположението, че е настъпил мигът, в който пътищата им ще трябва да се разделят. Поради което писарят се уви в дългия си бял шал и понечи да се посгрее на свещта – но без успех, тъй като му липсваше силно въображение.

– Весела Коледа, вуйчо! Бог да те пази! – стресна се Скрудж от весел глас. Беше гласът на племенника му, който бе влетял толкова бързо, че вуйчото изобщо не беше усетил появата му.

– Пфу! – отвърна Скрудж. – Измишльотини!

Но племенникът му така се беше загреял от бързото ходене в мъглата и студа, че целият сияеше: красивото му лице се беше зачервило, очите му блестяха, а от устата му излизаше пара.

– Коледата ли е измишльотина, вуйчо! – възкликна племенникът на Скрудж. – Сериозно ли говориш?

– Най-сериозно – потвърди Скрудж. – „Весела Коледа“ ще ми пожелава той! Че кое ти дава право да се веселиш? Какъв е поводът за твоето веселие? Като те знам колко си беден.

– Ти пък! – отзова се весело племенникът. – А на теб кое ти дава право да си мрачен? Ти защо си вкиснат? Като те знам колко си богат.

Скрудж, лишен от готов отговор на секундата, само успя да повтори „Пфу!“ и да добави: „Измишльотини“.

– Не се ядосвай, вуйчо! – рече племенникът.

– А какво да правя? – отвърна вуйчото. – Не виждаш ли в какъв свят от глупци живея? „Весела Коледа“ тръгнал да ми пожелава! Кое ѝ е веселото на Коледата, питам аз! Какво му носи на човек Коледата, освен принудата да си плаща задълженията точно тогава, когато е без пари; повода да осъзнае, че е остарял с още една година, но не е забогатял дори с един час; нуждата да приключи счетоводните си сметки и да го притиснат всички дългове, които е натрупал през изминалите цели дванадесет месеца? Мен ако ме питат – възнегодува Скрудж, – ще сваря на пудинг³ всеки идиот, тръгнал да честити някаква си там „весела Коледа“, и ще го заровя с пронизано с чемширен клон сърце⁴. Така му се пада!

– Вуйчо! – рече умолително племенникът му.

– Племеннико! – скастри го вуйчото. – Празнувай си Коледата посвоему и ме остави аз да си я празнувам помоему.

– Да я празнуваш ли! – повтори племенникът на Скрудж. – Ама ти изобщо не я празнуваш.

– Остави ме в такъв случай и за в бъдеще да не ѝ обръщам внимание – прекъсна го Скрудж. – Да видим на теб пък какво толкова ще ти донесе! Да не би някога да ти е донесла нещо?

– Вярно е, че от много неща съм могъл да извлека облага, но съм пропуснал да се възползвам – отвърна племенникът. – Включително и от Коледата. Но това никога не ми е пречело, когато ѝ дойде времето, да я възприемам – освен с полагащото се заради святото ѝ име и произход благоговение, което е неотменима част от всичко, свързано с Коледа – като един хубав празник; като време за доброта, опрощение, милосърдие и приятни изживявания; като единствения познат ми от дългия годишен календар период, през който мъже и жени сякаш единодушно и волно разтварят сърцата си,

иначе заключени през останалото време, и гледат на по-нископоставените от тях люде като на свои спътници към гроба, а не като на някакво чуждо племе, поело по други свои пътища. И тъкмо по тази причина, вуйчо, макар досега да не ми е пуснала и една златна или сребърна монетка в джоба, аз винаги съм гледал на Коледата като нещо, което ми е било от полза и ще продължи да ми е от полза; и затова казвам „Господ да я благослови!“.

Писарят неволно му изръкопляска от своята кутийка. Но внезапно осъзнал колко непристойна е постъпката му, взе да ръчка огъня и угаси завинаги и последната тлееща искрица.

– Още веднъж да съм чул гък – предупреди го Скрудж, – и ще запомниш Коледата с това, че си останал без работа! А ти, господинчо – обърна се отново към племенника си, – с това твое дар слово що не вземеш да се кандидатираш за парламента?

– Престани да се гневиш, вуйчо. Моля ти се! Заповядай утре на празничната трапеза у нас.

Скрудж отвърна, че с удоволствие – и то с най-голямо удоволствие – би искал. След което поясни мисълта си, като допълни, че първо би искал да го види как се пече в пъкъла.

– Но защо? – притесни се племенникът на Скрудж. – Защо?

– Ти защо се ожени? – попита Скрудж.

– Защото бях влюбен.

– Защото бил влюбен! – изръмжа Скрудж, сякаш ставаше дума за единственото нещо на този свят, по-нелепо от някаква си там весела Коледа. – Хайде, върви си по пътя!

– Ама, вуйчо, ти и преди сватбата не ми идваше на гости. Защо точно сега женитбата ми е причина да не дойдеш?

– Махни ми се от главата! – рече Скрудж.

– Нищичко не искам от теб; за нищо не те моля; защо не щеш да сме приятели?

– Махни ми се от главата! – рече Скрудж.

– От дън сърце съжалявам, че си толкова неотстъпчив. Нямам спомен някога да сме се карали за нещо. Но в знак на преклонението ми пред Коледата положих днешното усилие и държа да запазя докрай коледното си настроение. Та все пак ти желая весела Коледа, вуйчо!

– Махни ми се от главата! – рече Скрудж.

– И честита Нова Година!

– Махни ми се от главата! – рече Скрудж.

Независимо от всичко племенникът му си тръгна, без да каже нито една гневна дума. Преди да отвори външната врата, се спря да пожелае хубави празници на писаря, който, колкото и да беше замръзнал, излъчваше повече топлота от Скрудж и отвърна сърдечно на пожеланията.

– Хайде и тоя – промърмори дочулият го Скрудж. – Моят писар, комуто плащам петнадесет шилинга седмично, женен с деца, ама и на него веселата Коледа му е в устата. До лудницата ще ме докарат тия.

А докато въпросният луд изпращаше на вратата племенника на Скрудж, въведе в канцеларията други двама – приятни на вид възпълни господа, които с шапки в ръце се поклониха на Скрудж, стиснали пред себе си журналы и листове.

– „Скрудж и Марли“, ако не се лъжа – обяви единият от господа, след като погледна в списъка си. – С мистър Скрудж ли имам удоволствието да разговарям, или с мистър Марли?

– Мистър Марли е мъртъв от цели седем години – отвърна Скрудж. – Спомина се точно преди седем години на днешната дата.

– Нямаме и капка съмнение, че неговата щедрост ще ни бъде засвидетелствана по подобаващ начин и от надживелия го съдружник – заяви джентълменът, легитимирайки се.

Нямаше как да не бъде засвидетелствана по подобаващ начин, след като двамата с Марли бяха сродни души. Та в мига, в който чу злокобната дума „щедрост“, Скрудж се свъси, завъртя глава и върна на оновова документите му за самоличност.

– В тези празнични дни, мистър Скрудж – пресегна се за една от писалките джентълменът, – повече от всякога е желателно да осигурим поне скромни средства за бедните и бедстващите, които в наше време са изложени на неимоверни страдания. Хиляди хора не могат да посрещнат най-елементарните си потребности, а лишените от най-прости удобства са стотици хиляди, сър.

– Да не са закрили затворите? – поинтересува се Скрудж.

– Затвори колкото щете – обяви джентълменът и върна писалката на мястото ѝ.

– А съюзните работни домове? – не отстъпваше Скрудж. – И без тях ли сме останали?

– Има ги, сър – отвърна джентълменът, – макар че лично аз бих предпочел да ги нямаше.

– Да разбирам ли значи, че каторжните мелници и законът за бедните все още действат? – попита Скрудж.

– С пълна пара, сър.

– Уф! Защото от първоначалните ви думи се притесних да не им се е случило нещо, което да ги възпира в изпълнението на полезната им дейност⁵ – рече Скрудж. – Сега вече съм спокоен.

– Водени от убеждението, че те са почти неспособни да осигурят на многобройните им обитатели подходящия за едни християни душевен и физически комфорт – отвърна му джентълменът, – неколцина от нас сме си поставили за цел да съберем средства за закупуването на храна, напитки и топливо за бедните. А момента сме подбрали с оглед на това, че точно сега недоимъкът най-силно се усеща, а изобилието носи най-голяма радост. Каква сума да запиша срещу името ви?

– Никаква! – отвърна Скрудж.

– Желаете да направите анонимно дарение ли?

– Желая да ме оставите на мира – каза Скрудж. – Попитайте ме какво желая, и аз ви давам моя отговор. Самият аз не се веселя през коледните празници, а още по-малко пък желая да осигурявам веселие на безделниците. С данъците си оказвам подкрепа на социалните заведения, които току-що изредих, и това ми коства предостатъчно. Онези, които страдат от недоимък, да вървят там.

– Много от тях не са в състояние да отидат до там. А мнозина биха предпочели по-скоро да умрат.

– Ами да умират, щом толкова им се ще – отсече Скрудж. – Тъкмо да намалее излишното население.⁶ А пък и не съм запознат с тези неща, за което моля да ме извините.

– Нищо не ви пречи да се поинтересувате – отбеляза джентълменът.

– Не ми влиза в работата – отвърна Скрудж. – Човек трябва да гледа собствената си работа, а не да се бърка в чуждите. Моята ми отнема всичкото налично време. Махнете ми се от главата, господа!

Убедили се, че е безсмислено да упорстват, двамата господа се оттеглиха. Скрудж продължи да се труди с още по-високо мнение за себе си, обладан от настроение, по-закъчливо от обичайното му.

